

Στους τίτλους του αυτοκράτορα, ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 4ου αι., δεν περιλαμβάνονται πια τα παλαιά ρωμαϊκά αξιώματα (ανθυπατεία και δημαρχική εξουσία) που ήταν από την εποχή του Αυγούστου η βάση της εξουσίας του ηγεμόνα.

Η υπατεία που συχνά την αναλάμβανε ο αυτοκράτορας (και που μετά το 541 θα απονέμεται μονάχα σε αυτόν), δεν συνδέεται ενδογενώς με το λειτούργημά του και παραμένει περιθωριακή ως προς τους μόνιμους τίτλους του. Οι μόνιμοι τίτλοι δεν καταγράφουν πλέον εξουσίες που παραχωρούνται στον ηγεμόνα, αλλά σχεδόν όλοι, εξυμνούν αρετές ουσιαστικές για τη λειτουργία που ασκεί στους διάφορους τομείς, και κατά τούτο ο τίτλος αποκαλύπτει το μοναρχικό ιδεώδες ή και τους προσανατολισμούς της αυτοκρατορικής πολιτικής. Η γενική δομή ωστόσο δεν παραλλάσσει σχεδόν καθόλου μέχρι τον Ηράκλειο. Ο τίτλος "δέσποτά μας" (*dominus noster*), που υποχρεωτικά χρησιμοποιεί κάποιος όταν απευθύνεται στον αυτοκράτορα, βρίσκεται στη βάση της νεότερης έννοιας της δεσποτείας (με άλλα λόγια του δεσποτισμού) που σκοπό έχει να διακρίνει το καθεστώς της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από την Ηγεμονία των αυγούστων. Μετά από τρεις αιώνες σταδιακής εξέλιξης, οι τίτλοι που εγκαινιάζει το 629 ο Ηράκλειος αποτελούν ριζική καινοτομία, η οποία θα έχει ένα μακρύ μέλλον, υποκαθιστώντας τον παλαιό τίτλο του *Imperator Caesar* με τον καθαρά ελληνικό τίτλο του *βασιλέως*. Παλαιός βασιλικός τίτλος, που για τους ανατολικούς υπηκόους του δήλωνε εδώ και αιώνες τον αυτοκράτορα, ο τίτλος *βασιλεύς*

εισάγεται στους επίσημους τίτλους την εποχή ακριβώς που αυτοί χάνουν τα περισσότερα παλαιά τους στοιχεία. Δεν έχει αποδειχθεί ότι ο νέος τίτλος συνδέεται με τις νίκες που κατήγαγε ο Ηράκλειος επί της Περσίας και του βασιλιά της, αλλά η ρήξη του 629 με τα παλαιά ονόματα που κληρονομήθηκαν από την ηγεμονία των αυγούστων αποτελεί πάντως συμβολική ένδειξη για το τέλος της Αρχαιότητας.

Όπως και επί Ηγεμονίας, η πρόσβαση στην αυτοκρατορική εξουσία συνδέεται καταρχήν με την εκλογή: ο νόμιμος αυτοκράτορας είναι αυτός που εκλέγεται από τον στρατό τη σύγκλητο και τον λαό, ενώ ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καλείται απλώς μα ευλογήσει και όχι ακόμη να στέψει τον αυτοκράτορα. Η διαδοχή στον θρόνο μελών της ίδιας οικογένειας, εξίσου επισφαλής στο Βυζάντιο όσο και στη Ρώμη, δεν είναι αφ' εαυτής νόμιμη χωρίς τη συγκατάθεση των τριών αυτών σωμάτων. Κατά την περίοδο που εξετάζουμε εμφανίστηκαν, πράγματι, από τον έναν αιώνα στον άλλο, πολλές πρωτόλειες μορφές δυναστείας, η αρχή όμως της κληρονομικής διαδοχής θα θριαμβεύσει από τον 8ο αι. και μετά με τους Ισαύρους.

Τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας εκτός των αυτοκρατόρων δεν διαδραματίζουν καταρχήν πολιτικό ρόλο, αν δεν ασκούν κάποιο πολιτικό ή στρατιωτικό λειτούργημα μέσα

στο κράτος (οι περιπτώσεις νεποτισμού δεν έλειψαν, ιδιαίτερα στην περίπτωση της οικογένειας του Αναστασίου και του Μαυρικίου). Υπό αυτές τις συνθήκες, οι σύζυγοι, οι αδελφές ή κόρες του αυτοκράτορα, παρά τον τιμητικό τίτλο της Αυγούστας, δεν έχουν θεωρητικά καμία θεσμοθετημένη εξουσία. Η πραγματική τους επιρροή παρά ταύτα είναι εμφανής. Κατά τον 5ο αι., λόγου χάρη, οι πριγκίπισσες ή οι αυτοκράτειρες της θεοδοσιανής δυναστείας, που διέθεταν σημαντικά οικονομικά προνόμια, ασκούν, κυρίως σε θρησκευτικά ζητήματα, προσωπική πολιτική.

Το επάγγελμα του αυτοκράτορα εξακολουθεί να περιλαμβάνει τα παραδοσιακά θεμελιώδη καθήκοντα του στον στρατιωτικό, δικαστικό και θρησκευτικό τομέα, αλλά ασκείται υπό συνθήκες σαφώς διαφορετικές από εκείνες της ηγεμονίας των αυγούστων. Το γεγονός ότι ο ηγεμόνας δεν διοικεί πια τον στρατό κατά τις εκστρατείες αποτελεί στην πράξη ρήξη με την κύρια λειτουργία του imperator, χωρίς να πλήττεται η νομιμότητα του ως αρχηγού του στρατού ο οποίος και τον εκλέγει, ούτε βέβαια η ιδεολογία περί αυτοκρατορικής νίκης.

{tab=Ο αυτοκράτορας στην πρωτεύουσά του}

Η άσκηση της εξουσίας προϋποθέτει τη σχεδόν μόνιμη παραμονή του αυτοκράτορα στην πρωτεύουσά του. Στη Ρώμη, οι μετακινήσεις του ηγεμόνα δεν διαχωρίζονταν από τα στρατιωτικά ή πολιτικά του καθήκοντα. Ο πρωτοβυζαντινός αυτοκράτορας μετακινείται λιγότερο, διότι, με την ίδρυση της νέας πρωτεύουσας στην Ανατολή, το πρόσωπο του ηγεμόνα αποκτά σταθερή βάση και, κατά συνέπεια οι υπηρεσίες της κυβέρνησης μπορούν να αναπτυχθούν γύρω του. Ο αυτοκράτορας σπάνια απομακρύνεται πέρα από τα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης, παρεπιδημώντας στη Θράκη ή τη Βιθυνία. Όσο για τις στρατιωτικές μετακινήσεις, μετά τον θάνατο του Ιουλιανού και του Βάλεντος, που σκοτώθηκαν και οι δύο στο πεδίο της μάχης, ο Θεοδόσιος Α' θα είναι ο τελευταίος αυτοκράτορας που θα ηγηθεί προσωπικά εκστρατειών, μέχρις ότου, δύο αιώνες αργότερα, ο Ηράκλειος κινήσει πόλεμο εναντίον της Περσίας με εκστρατείες που επρόκειτο να προσλάβουν τη μορφή εποποιίας.

Έδρα της κεντρικής κυβέρνησης, η Κωνσταντινούπολη διαθέτει ξεχωριστό διοικητικό καθεστώς, ανεξάρτητο από το καθεστώς της επαρχίας της Ευρώπης. Η διοίκηση της πόλης, που στην αρχή ανατίθεται σε έναν ανθύπατο, από το 359 και μετά περνάει, κατά το πρότυπο της Ρώμης, στη δικαιοδοσία του επάρχου της Πόλεως (prefectus urbi). Εξ ορισμού πρόεδρος της συγκλήτου, ο επάρχος είναι επίσης αυτοδικαίως μέλος του του αυτοκρατορικού κοινοβουλίου (συμβουλίου), μαζί με τους βασικούς υπουργούς που ανήκουν επίσης στη τάξη των ιλλουστρίων (illustres). Λειτουργώντας ως ενδιάμεσος ανάμεσα στον αυτοκράτορα και τη σύγκλητο, μεσολαβεί και μεταξύ του αυτοκράτορα και του λαού, ο οποίος μπορεί, ευκαιρίας δοθείσης, να επιβάλει την ανάκληση του επάρχου. Στην υπαρχία

της πόλης υπάγεται ο έπαρχος της ανώνας (praefectus annonae) που οργανώνει τον ανεφοδιασμό του πληθυσμού και τη διανομή άρτου για πάνω από 80.000 δικαιούχους. Η αστυνομία της πόλης ανήκει στη δικαιοδοσία του νυκτεπάρχου (praefectus vigiliūm), που, επί Ιουστινιανού, γίνεται πραιτορας του δήμου (praetor plebis). Ο Ιουστινιανός επίσης δημιουργεί το 539 το αξίωμα του quaesitor ("του ερευνάδος"), που αναλαμβάνει την αστυνομική εποπτεία των ετεροδημοτών. Πράγματι, η πρωτεύουσα ελκύει τότε όλο και περισσότερους επαρχιώτες (επισκόπους, προύχοντες πόλεων ή απλούς ανθρώπους) που λαχταρούν να βρεθούν κοντά στον αυτοκράτορα και τις κεντρικές υπηρεσίες, πράγμα που υποχρεώνει τον νομοθέτη να περιορίσει τον χρόνο παραμονής στην πρωτεύουσα αυτού του μετακινούμενου πληθυσμού και ταυτόχρονα να αποκεντρώσει περισσότερο τους μηχανισμούς απόδοσης δικαιοσύνης.

{tab=Ο αυτοκράτορας νομοθέτης}

Κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας των αυγούστων, ο αυτοκράτορας είναι ο μόνος που εισάγει κανόνες δικαίου. Από τον Διοκλητιανό και μετά, η νομοθετική εξουσία γίνεται όλο και περισσότερο ουσιαστικό μέρος του αυτοκρατορικού λειτουργήματος. Όλες οι πράξεις που εκδίδει η αυτοκρατορική γραμματεία και αποκαλούνται διατάξεις (constitutiones) είναι θεωρητικά η έκφραση της προσωπικής βούλησης του ηγεμόνα, που δηλώνεται με το "εμείς" της μεγαλοπρέπειας. Τα βασικά είδη διατάξεων διαφοροποιούνται ανάλογα με την εμβέλεια της ισχύος τους, από τους γενικούς νόμους μέχρι τα ειδικά μέτρα. Το παλαιό αυτοκρατορικό έδικο (edictum, διάταγμα), που προοριζόταν για δημόσια ανάρτηση, έχασε τη σημασία που του είχε προσδώσει η Τετραρχία. Χρησιμοποιείται ακόμα ορισμένες φορές κατά τον 6ο αι., όταν ο αυτοκράτορας θέλει να απευθυνθεί στον λαό της πρωτεύουσας ή ορισμένων επαρχιών. Ωστόσο, οι περισσότερες διατάξεις προσλαμβάνουν πλέον τη μορφή επιστολής του αυτοκράτορα σε κάποιον ανώτερο υπάλληλο, τις περισσότερες φορές τον έπαρχο του πραιτωρίου, που συχνά είναι και ο δημιουργός του σχεδίου νόμου (suggestio). Η δημοσίευση των νόμων γίνεται στη συνέχεια κατά στάδια, αφού με την αρχική επιστολή του αυτοκράτορα κάθε βαθμίδα της διοίκησης προβαίνει σε δευτερεύουσες πράξεις (διατάγματα εφαρμογής). Όχι σπάνια εξάλλου η ίδια διάταξη, με τις απαραίτητες τυπικές τροποποιήσεις, απευθύνεται σε διάφορους παραλήπτες.

Εδώ θα πρέπει να ξεχωρίσουμε τους γενικούς κανόνες, που εκφράζουν την πολιτική της εκάστοτε βασιλείας, και τις συνήθειες πράξεις, που εκδίδει μαζικά η γραμματεία χωρίς να παρεμβαίνει υποχρεωτικά ο αυτοκράτορας (δεν απαιτείται καν να τις προσυπογράψει πάντα). Όπως και επί της ηγεμονίας των αυγούστων, η πιο σταθερή δραστηριότητα του αυτοκράτορα είναι πράγματι να απαντά στα αιτήματα που του υποβάλλονται, είτε πρόκειται για να αποφανθεί για κάποιο αμφισβητούμενο δικαϊκό ζήτημα είτε για να χορηγήσει προνόμιο σε άτομο ή σε συλλογικό σώμα. Ο αυτοκράτορας, αντί της υπογραφής του που απέθετε παλιά ο ηγεμόνας κάτω από το ίδιο το αίτημα, απαντά σε αυτό με ένα

rescriptum (βασιλική απόκριση), υπό μορφή επιστολής προς τον αυτοκρατορικό υπάλληλο που είναι επιφορτισμένος να υλοποιήσει την απόφαση. Ανεξάρτητη πλέον από το αίτημα στο οποίο απαντά, η βασιλική απόκριση βρίσκεται κατά τον 5ο αι. την ολοκληρωμένη της μορφή στην Pragmatica Sanctio.

Πλην εξαιρέσεων, ο αυτοκράτορας έχει απλώς την υψηλή εποπτεία κειμένων που συντάσσουν άλλοι γι' αυτόν, και δεν είναι εύκολο να αποδώσει κανείς προσωπικά σε κάποιον αυτοκράτορα τη σύνταξη του άλφα ή του βήτα νόμου. Με τη σύνταξη των νόμων είναι κυρίως επιφορτισμένος ο κοιαίστορας του Παλατίου (qaestor sacri palatii), που δίνει στα κείμενα των νόμων την τελική τους μορφή με τη βοήθεια μελών των αυτοκρατορικών γραφείων. Φυσικά και άλλα μέλη του κονσιστορίου (και πρώτος ανάμεσά τους ο έπαρχος του πραιτωρίου της Ανατολής, αλλά και ο μάγιστρος των οφφικίων) διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στη γένεση των νόμων αλλά και την κυκλοφορία τους.

Εκτός από την ιδιαίτερη νομοθεσία που χαρακτηρίζει κάθε βασιλεία ξεχωριστά, το νομικό έργο των πρωτοβυζαντινών αυτοκρατόρων κορυφώνεται με τη δημοσίευση, κατά τον 5ο και τον 6ο αιώνα, δύο μνημειωδών Κωδίκων, που σκοπό τους έχουν να διατηρήσουν, να οργανώσουν και να εναρμονίσουν την κληρονομιά αιώνων αυτοκρατορικού δικαίου. Αυτή την εναρμόνιση την καθιστά αναγκαία το γεγονός ότι, πριν την κωδικοποίηση, το δίκαιο της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αναγνωρίζει στο σύνολο τους τις διατάξεις (constitutiones) όλων των νόμιμων αυτοκρατόρων, εθνικών και χριστιανών. Η συσσώρευση κειμένων ενίοτε αντιφατικών καθιστά δύσκολη για τα δικαστήρια και τους τομείς της διοίκησης όχι μόνον την πρόσβαση στο δίκαιο αλλά και την εφαρμογή του. Επιπλέον, μεταξύ 395 και 476, το καθεστώς των δύο αυτοκρατόρων δεν ευοδώνει τη νομική ενότητα της αυτοκρατορίας, εφόσον ο κάθε αυτοκράτορας επιφυλάσσεται να δημοσιεύσει ή όχι τις διατάξεις του συναδέλφου του. Η δημοσίευση, μέσα σε διάστημα ενός αιώνα, του *Θεοδοσιανού* (438)

και του

Ιουστινιάνειου Κώδικα

(529, και αναθεώρηση το 534) στόχο έχει πρωτίστως να διευκολύνει το έργο της δικαιοσύνης. Ο

Θεοδοσιανός Κώδικας

ωστόσο περιλαμβάνει ακόμα κείμενα αντιφατικά (ο κανόνας που ίσχυε ήταν να εφαρμόζει κανείς τον τελευταίο θεσπισμένο νόμο), ενώ οι επιτροπές του

Ιουστινιάνειου Κώδικα

είχαν διαταχθεί να εναρμονίσουν, εν ανάγκη και με διορθώσεις ή παρεμβολές, όλη τη νομοθεσία.

Η συλλογή των νόμων για τους δύο Κώδικες έγινε στην Κωνσταντινούπολη, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που έδωσε ο αυτοκράτορας, από επιτροπές νομοδιδασκάλων με

πρόεδρο τον εκάστοτε κοιαίστορα του Παλατιού, τον Αντίοχο για τον Θεοδοσιανό και τον Τριβωνιανό για τον Ιουστινιάνειο Κώδικα αντίστοιχα. Και στις δύο περιπτώσεις, οι επίτροποι έκαναν επιλογή των αυτοκρατορικών διατάξεων. Κατόπιν, από τα πλήρη κείμενα αυτών, εξήγαγαν κατά την κρίση τους τα στοιχεία που χρειαζόνταν για να οργανώσουν το υλικό τους και τα ανακατένειμαν θεματικά στα διάφορα μέρη του Κώδικα κρατώντας τη χρονολογική κατάταξη στους τίτλους. Οι δύο Κώδικες διαφέρουν τόσο ως προς τον στόχο τους όσο και ως προς την υποδοχή που είχαν. Ο Θεοδόσιος Β', συμπληρώνοντας προηγούμενους Κώδικες, συγκεντρώνει τη νομοθεσία των αυτοκρατόρων από τον Κωνσταντίνο και μετά (από το 312 μέχρι το 438). Ο Ιουστινιάνειος Κώδικας, επιτομή του αυτοκρατορικού δικαίου από τον Αδριανό και μετά, ενσωματώνει τα ουσιώδη σημεία του Θεοδοσιανού, προσθέτοντας και τους νόμους, τις λεγόμενες

Νεαρές

(*Novellae*), που εκδόθηκαν από το 438 και μετά. Η ιουστινιάνεια συλλογή επεκτείνεται, πέραν του Κώδικα, στην κωδικοποίηση νομικών απαντήσεων των Ρωμαίων νομοδιδασκάλων της αυτοκρατορικής εποχής (Πανδέκτης, *Digesta*) και στους νόμους του Ιουστινιανού που εκδόθηκαν από το 534 και μετά (Νεαρές). Αυτό το σώμα του ρωμαϊκού δικαίου, που σύντομα θα μεταφραστεί στα ελληνικά από τους καθηγητές δικαίου (τους αντικήνσορες, τους πανεπιστημιακούς δηλαδή νομοδιδασκάλους) θα παραμείνει για τους Βυζαντινούς νομομαθείς σταθερό σημείο αναφοράς. Αντίθετα, στον πρώιμο δυτικό Μεσαίωνα, το αυτοκρατορικό δικαιο συνεχίζει να ασκεί την επίδραση του μέσω του Θεοδοσιανού Κώδικα και των αναπροσαρμογών του.

{tab=Ο χριστιανός αυτοκράτορας}

Το αυτοκρατορικό λειτούργημα, πριν από τη μεταστροφή του Κωνσταντίνου στον χριστιανισμό, συνδεόταν με την κρατική θρησκεία με δύο τρόπους: καταρχήν, ο αυτοκράτορας ασκούσε τα παραδοσιακά ιερατικά καθήκοντα, κυρίως ως μέγας ποντίφικας, και δεύτερον αποτελούσε και ο ίδιος αντικείμενο λατρείας, πράγμα που μαρτυρούσε τον ιερό χαρακτήρα του προσώπου του (η άρνηση των χριστιανών να θυσιάζουν στον αυτοκράτορα υπήρξε σημαντική αιτία των διωγμών). Όταν έγινε κρατική θρησκεία, ο χριστιανισμός υποχρέωσε να αναδιарθρωθούν εκ βάθρων οι σχέσεις ανάμεσα στον αυτοκράτορα και τα θεία αλλά και στο πολιτικό επίπεδο ανάμεσα στον αυτοκράτορα και την Εκκλησία.

Τα ίχνη των παλαιών λατρειών εξαφανίζονται σταδιακά. Ο τίτλος του μεγάλου ποντίφικα εγκαταλείπεται επί Γρατιανού. Η λατρεία του αυτοκράτορα συνδέεται και αυτή με την απαγόρευση των θυσιών: μολονότι ορισμένες επαρχίες συνεχίζουν να εκλέγουν αρχιερέα (ο συρίαρχος θα καταργηθεί μόλις επί Λέοντος), ο ρόλος του περιορίζεται στην οργάνωση των επαρχιακών αγώνων. Χωρίς να απεμπολήσει το λεξιλόγιο που παραδοσιακά συνδεόταν με το πρόσωπο του, το οποίο χαρακτηριζόταν θείο όπως και καθετί που είχε σχέση με την

Αυλή, ο χριστιανός αυτοκράτορας, όταν εισέρχεται στην εκκλησία, αποθέτει το στέμμα του στο θυσιαστήριο και προσκυνά. Ωστόσο, η ιεροποίηση του ηγεμόνα "που στέφεται από τον Θεό" επιτρέπει να διατηρηθούν (αφού πρώτα επανερμηνευθούν αναλόγως) ορισμένες παλαιές μορφές λατρείας του αυτοκράτορα, δημιουργεί όμως και νέες. Οι προσωπογραφίες του αυτοκράτορα (αγάλματα ή πιο συχνά ζωγραφικά πορτραίτα), όπως και το ίδιο το πρόσωπο του αυτοκράτορα, δεν αποτελούν πια αντικείμενο λατρείας αλλά προσκύνησης. Στην εικόνα του αυτοκράτορα προσφεύγουν οι φυγάδες αναζητώντας άσυλο, γεγονός που μπορεί να συγκριθεί με το άσυλο που προσφέρουν οι εκκλησίες. Όταν δίνονται επίσημα όρκοι γίνεται ταυτόχρονα αναφορά στο όνομα του αυτοκράτορα και της Αγίας Τριάδας.

Έχοντας απομακρυνθεί από τον αλλοτινό ανεξίθρησκο πολυθεϊσμό, οι αυτοκράτορες του 2ου και του 3ου αιώνα επέλεξαν εναντίον του χριστιανισμού την οδό των διωγμών. Ο θρίαμβος της νέας πίστης δεν είναι αρκετός για να εξασφαλίσει τη θρησκευτική ειρήνη, και ο χριστιανός αυτοκράτορας, εν μέσω διχοστασιών που επανέρχονται χωρίς σταματημό, έχει μόνον δύο δρόμους επιλογής, αν θα ακολουθήσει μισαλλόδοξη ή πιο συμφιλιωτική πολιτική. Σύντομα το πεδίο των θρησκευτικών διενέξεων θα μετατεθεί μέσα στους κόλπους της Εκκλησίας. Η ειδωλολατρία, που τον 4ο αιώνα μπορεί ακόμα να κινητοποιήσει αντιχριστιανικές εξεγέρσεις, και που επιβιώνει τον 6ο αιώνα σε πολλούς και διάφορους κύκλους (από αυτούς των λογίων, που είναι λίγο ως πολύ μονοθεϊστές, μέχρι τις αγροτικές λατρείες της Ανατολίας), παραμένει για την αυτοκρατορική νομοθεσία αντικείμενο άγρυπνης επιτήρησης αλλά δεν αντιπροσωπεύει πλέον απειλή: η αποτυχία του Ιουλιανού τερματίζει κάθε προοπτική αποκατάστασης του πολυθεϊσμού ως επίσημης θρησκείας του κράτους, ενώ η απαγόρευση των ειδωλολατρικών λατρειών, δημόσιων ή ιδιωτικών, είναι οριστική μετά το 392, και οι εθνικοί απομακρύνονται μετά το 416 από τα δημόσια λειτουργήματα. Αποδοκιμαζόμενη στη ρωμαϊκή Ανατολή ως "ελληνική» πλάνη", η ειδωλολατρία εκπροσωπεί πλέον εντός της αυτοκρατορίας παρέκκλιση λιγότερο επικίνδυνη από τον αιρετικό χριστιανισμό. Απέναντι στις χριστολογικές έριδες, η αυτοκρατορική θρησκευτική πολιτική επαναπροσδιορίζεται σε κάθε βασιλεία ανάλογα με τις επιλογές του ηγεμόνα. Το γεγονός ότι ο Κωνστάντιος Β' παίρνει θέση υπέρ του αρειανισμού και ο Αναστάσιος υπέρ του μονοφυσιτισμού, με τις αντιστάσεις που προκαλούν στους κόλπους της αυτοκρατορικής Εκκλησίας, κινδυνεύει να υπονομεύσει τη συνοχή της αυτοκρατορίας, αλλά και η "ορθοδοξία" του Θεοδοσίου Α' ή του Μαρκιανού δεν αναγνωρίζεται ομόφωνα. Ούτε η πολιτική ουδετερότητας του Ζήνωνος ούτε ο καταμερισμός ρόλων στο αυτοκρατορικό ζεύγος (με τον Ιουστινιανό να ευνοεί τους οπαδούς της Χαλκηδόνας και τη Θεοδώρα να ευνοεί τους μονοφυσίτες) δεν μπόρεσαν να επιλύσουν αυτό το άλυτο πρόβλημα. Πράγμα παράδοξο για μια χριστιανική αυτοκρατορία, ο αυτοκρατορικός θεσμός δεν μπορεί να προστατευθεί έναντι της κατηγορίας για αιρετική στάση, που αποτελεί τη μόνη θεωρητικά αποδεκτή μορφή αμφισβήτησης του καθεστώτος.

Όποιες και αν είναι οι πεποιθήσεις του, ο "ευσεβέστατος" αυτοκράτορας δεν μπορεί νόμιμα να υποκαταστήσει με την εξουσία του την εξουσία της Εκκλησίας. Ενώ δεν αποφαίνεται επί

θεμάτων πίστης (αν και ο Ιουστινιανός κατέλιπε θεολογικά έργα, με δική του πρωτοβουλία συγκαλούνται οι επίσκοποι σε οικουμενική σύνοδο. Με εξαίρεση την περίπτωση της Εφέσου, οι επίσκοποι συγκεντρώνονται κατά προτίμηση κοντά στην Κωνσταντινούπολη (Νίκαια, Χαλκηδόνα) ή, από το 536 και μετά, στην ίδια την πρωτεύουσα. Σύμφωνα με το πρότυπο που εγκαθίδρυσε ο Κωνσταντίνος στη Νίκαια, το 325, οι εργασίες των συνόδων διεξάγονται προεδρεύοντας αυτοπροσώπως του αυτοκράτορα (στη Χαλκηδόνα, ο Μαρκιανός εκφωνεί τον λόγο που κλείνει τις εργασίες της συνόδου) ή υπό την προεδρία αυτοκρατορικών επιτρόπων που είναι επιφορτισμένοι να διευθύνουν τις συζητήσεις και να δίνουν σχετική αναφορά στην Αυλή. Οι αποφάσεις των συνόδων, εξ ορισμού ομόφωνες, είναι από μόνες τους πηγές δικαίου, είτε πρόκειται για άρθρα πίστεως είτε για άρθρα πειθαρχικά (κανόνες) ή για μέτρα που αφορούν προσωπικά τους επισκόπους. Η αυτοκρατορική νομοθεσία, που αποτελεί την κοσμική όψη της εκκλησιαστικής, απλώς επικυρώνει τις αποφάσεις των επισκόπων και θέτει τις δυνάμεις της δημόσιας τάξης στην υπηρεσία του δικαίου της Εκκλησίας.

{/tabs}